

Myanmar'daki İnsan Hakları İhlalleri ve Rohingya'lara Yönelik Baskıların Sonlanmasında Uluslararası Toplumun Rolü *Human Rights Violations in Myanmar and the Role of International Society in Ending Persecutions Against Rohingyas*

Yasin Yıldırım*

Öz: İşbu makale insan hakları ihlallerinin en sistematik, dramatik ve ağır şekilde ihlal edildiği ülkelerden biri olan Myanmar'daki duruma dikkat çekmek amacıyla kaleme alınmıştır; Rohingyaların maruz kaldığı baskılar ve bu baskıların son bulması için atılması gereken adımlar incelenmiştir. Bu bağlamda, 1962'de gerçekleşen darbe ile birlikte başlayan yabancı düşmanlığı, bu düşmanlığın somut yansımaları, gerçekleşen şiddet eylemleri ve ihlal edilen insan hakları ele alınmıştır; "soykırım" kapsamına giren hukuksuzluklar ve şiddet eylemleri ortaya konmuş; Myanmar'ın ve birtakım ülkelerin takındığı ve mevcut durumu daha da marjinal ve içinden çıkılmaz bir hale getiren tutumları tartışılmış; son olarak kökleşmiş sorunların çözümü için uluslararası bir konsensüse varılmasının, uluslararası hukuk ve diplomasi kuralları çerçevesinde etkin ve caydırıcı adımlar atılmasının ve BM rehberliğinde ortak bir bilinç ile hareket edilmesinin en doğru ve akılcı çözüm yolu olduğuna kanaat getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, İhlal, Myanmar, Arakan, Uluslararası Toplum.

Abstract: This article was written to draw attention to the situation in Myanmar which stands as one of the states that has the most systematic, dramatic, and severe human rights violations today; oppressions that Rohingyas became to subject and steps to be taken in order to end to these oppressions were examined. In this context, discrimination based on ethnocentrism that began with the coup in 1962, concrete reflections of this enmity, occurred acts of violence and violated human rights were analysed; illegalities and persecutions that defined as examples of "genocide" were presented; attitudes of Myanmar and other nations that made the situation even more marginal and inextricable were discussed; and finally, for dissolving these radicalized problems, reaching an international consensus, taking effective and deterrent steps in the context of international law and diplomacy and acting with a global conscious that will be led by the United Nations were evaluated as the most appropriate and rational methods.

Key Words: Human Rights, Violation, Myanmar, Rakhine, International Society.

* Avukat

Giriş

Tabiiyeti, cinsiyeti, etnik kökeni, rengi, dini, dili ve diğer herhangi bir özelliği her ne olursa olsun tüm insanlara özgün olan, ayırım olmaksızın herkesin eşit derecede sahip olduğu, devredilemez, kısıtlanamaz, birbiriyle ilişkili olan ve bölünemez nitelikte bulunan haklara “İnsan Hakları” adı verilmektedir. İnsan haklarının bugünkü düşünsel köklerine ulaşması Rönesans ve Aydınlanma Devrinde mümkün olabilmiş, 20.yüzyılda ise bilhassa muazzam yıkıcı etkilere sahip olan 2. Dünya Savaşı sonrasında sistematik olarak ve modern anlamda tanımlanabilmiştir (Terzi, 2017, s.57)

İnsan Hakları, başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere birçok uluslararası norma konu olmuş ve hukuki zemine yerleştirilmek istenmiştir. Ancak insan haklarının, adı geçen uluslararası normlara konu olması, bu uluslararası sözleşme ve bildirgelerin devletlerce imzalanması veya resmi kurumlar, mahkemeler, üniversiteler ve medya organları başta olmak üzere farklı çevrelerce sürekli olarak mevzu bahis edilmeleri, bu hakların mutlak bir şekilde korunmasını sağlayamamıştır. 2. Dünya Savaşı’nda Nazi Almanyası tarafından çeşitli etnik, dini ve siyasi gruplara karşı yapılan soykırımın ve diğer tüm sistematik saldırıların etkileri çabuk unutulmuş, 20.yüzyılın ikinci yarısında etnik ve dini kökenli çatışmalar, azınlık gruplara yönelik hukuk dışı eylemler, baskılar ve zulümler vuku bulmaya devam etmiştir.

Günümüzde, temel insan haklarının en çok ihlal edildiği, çeşitli baskı ve zorlayıcı eylemlerin en çok görüldüğü yerlerin başında Myanmar Birliği Cumhuriyeti (*Buradan itibaren “Myanmar” olarak anılacaktır*), insan hakları en fazla ihlal edilen toplulukların başında ise Myanmar’ın Arakan Eyaletinde yaşayan Rohingya Müslümanları gelmektedir. Yaklaşık 60 yıldır Devlet kademelerinin, güvenlik güçlerinin ve sivil marjinal grupların uyguladığı ayrımcı politikalar sebebiyle vatandaşlıklarını yitiren, yüzyıllardır yaşadıkları topraklarını terk etmek zorunda kalan, hukuksuz bir şekilde tutuklanan, en temel medeni haklarını kullanmaktan mahrum bırakılan, cinsel saldırılara maruz kalan ve öldürülen Rohingyalar sistematik saldırıların ve insan hakları ihlallerinin hedefi durumundadır.

Özellikle 2012 yılında vuku bulan menfur bir hadiseyi takip eden süreçte Rohingyalara karşı yapılan zulüm ve baskılar had safhaya ulaşmış, Arakan Eyaleti sadece Asya kıtasında değil belki de tüm dünyada insan haklarının en çok ihlal edildiği bölgelerden biri haline gelmiştir. Bu durum başta Birleşmiş Milletler (*Buradan itibaren “BM” olarak anılacaktır*) olmak üzere uluslararası toplumu oluşturan aktörlerin de bölgeye daha yakından ilgi göstermelerine neden olmuş ve Arakan Eyaletinde yaşanan insan hakları ihlalleri dünya gündeminde her geçen gün daha fazla yer tutar hale gelmiştir.

İşbu çalışmada da; Arakan Eyaletinde yaklaşık 60 yıldır süregelen sorunların nasıl başladığı, Rohingyaların ve diğer azınlık grupların maruz kaldıkları başlıca insan hakları ihlalleri, saldırı ve baskıların neler olduğu, bu insan hakları ihlalleri-

ni İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin hangi maddelerini ihlal ettiği, Rohingya'lara ve diğer azınlık gruplara yönelik baskıların soykırım ve/veya etnik temizlik kapsamına girip girmediği, Myanmar'ın benimsediği tutumun ana karakteristikleri, uluslararası toplumu teşkil eden kuruluşların, devletlerin, sivil toplum örgütlerinin ve akademik çevrelerin mevcut sorunlara olan yaklaşımı izah edilecek ve son olarak uzun yıllardır devam eden insan hakları ihlallerinin ve baskıların sona ermesi için atılması gereken adımların ve izlenmesi gereken yol haritasının projeksiyonu çizilecektir.

Myanmar'a Genel Bir Bakış ve Sorunların Ortaya Çıkışı

21.Yüzyılda, insan hakları konseptine en çok zarar veren ve uluslararası toplumun gündeminde yer tutan konuların başında etnik ve dini kökenli çatışmalar gelmektedir. Bugün Ortadoğu'dan Asya'ya, Afrika'dan Latin Amerika'ya kadar olan dünyanın hemen hemen her bölgesinde farklı topluluklar arasında etnik ve dini farklılıklardan kaynaklı çatışmalar yaşanmakta, insanlar salt dilleri ya da inançları hasebiyle baskılara maruz kalmaktadır. Bu çatışmaların en yoğun ve şiddetli bir şekilde yaşandığı, insanların en çok mağdur edildiği, dolayısıyla insan haklarının en çok ihlal edildiği yerlerden biri de Myanmar'ın Arakan Eyaletidir.

Myanmar, Güneydoğu Asya'da Bengal Körfezi ile Andaman Denizine kıyısı bulunan, Hindistan Cumhuriyeti, Bangladeş Halk Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Tayland Krallığı ve Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti ile komşu olan, yaklaşık 55 milyon nüfusa sahip ve nüfusunun büyük çoğunluğu da Budizm mensubu olan bir ülkedir (CIA, 2019). 1800'lü yılların ilk yarısında Britanya İmparatorluğu tarafından koloni haline getirilen, 1824'ten itibaren yaklaşık 60 yıl boyunca İngiliz Hindistanı'nın bir eyaleti olarak yönetilen, 2. Dünya Savaşı yıllarında ise Japon İmparatorluğu tarafından işgal edilen ülke, savaşın bitmesine müteakip 4 Ocak 1948 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır (Ateş, 2017, s.175). Myanmar nüfusunun %87,9'u Budist, %6.2'si Hristiyan, %4.3'ü Müslümandır. Ülkedeki Müslüman nüfus varlığı 8. ve 9. yüzyılda Arap tüccarların ve gezginlerin gelmesi ile birlikte başlamış, 15. ve 19.yüzyıllarda coğrafi keşifler ve sömürgeciliğin de etkisi ile birçok Müslüman esir ve köle bölgeye getirilmiş, 17. ve 18.yüzyıllarda ise Babür İmparatorluğu'na mensup gruplar bölgeye göç etmiş ve bugünkü demografik yapının temelleri atılmıştır (Karim, 2000, s.11-13). 1824'ten 1948'e kadar olan yaklaşık 120 yıllık bir dönemde İngiliz Hâkimiyetinde bulunan bölgede Müslüman topluluklar sosyal hayatın içerisinde olmuş, özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarında Japon işgaline karşı yürütülen direniş hareketlerinde büyük bir rol oynamışlardır. Bugün yoğun olarak Arakan Eyaletinde yaşayan ve BM'ye göre hem dilsel hem de dinsel azınlık konumunda olan topluluğa yerli Müslüman halka "Rohingyalar" veya "Rohingya Müslümanları" adı verilmektedir (Dalar ve Gökcan, 2018, s.36).

2. Dünya Savaşının bitmesinin ardından Rohingyaların ve Arakan Bölgesinin statüsü daha büyük tartışmaların odak noktası haline gelmiştir. Dönemin İngiliz Başbakanı Clement Attlee ile gerçekleştirilen bağımsızlık görüşmeleri öncesinde “Anti-Faşist Cephe”nin lideri Aung San, birçok azınlık topluluk ile buluşmuş ve yeni kurulacak olan Burma Birliği’ne üye olup olunmayacağını müzakere etmiştir (Yunus, 1994, s.62). O dönemde Arakan, bağımsız bir Devlet veya en azından özerk bir yönetim olabilmek için gerekli olan tüm koşullara haiz olduğu halde dönemin liderleri, o zamanki adıyla Burma Birliği sınırları içerisinde kalmayı tercih etmişlerdir. Bu durumun en önemli sebebi ise o dönemde Budist toplulukların fazla nüfusları ile bölgede hâkim duruma gelmiş olmalarıdır (Yegar, 1972, s.75-77). Aung San başta olmak üzere dönemin önemli politik karakterleri Rohingyalar ile gerçekleştirdikleri görüşmelerde bağımsızlık sonrası süreçte Müslümanların haklarının korunacağına dair vaatlerde bulunmuşlarsa da verilen sözlerin hiçbiri tutulmamış, Müslümanlar ile birlikte Zerbadiiler ve Kamanlar da dahil olmak üzere daha birçok azınlık grup, bağımsızlık sürecinin mihenk taşlarından olan Panglong Konferansına davet dahi edilmemiştir. Yaşanan tüm bu hadiseler, önce çeşitli sivil toplum kuruluşlarının doğmasına; sonraki süreçte ise Jafar Kwal önderliğinde mücahit grupların ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Yunus, 1994, s.67). Gerek sivil toplum kuruluşları gerekse Kwal önderliğindeki grupların yürüttüğü mücadeleler, kısmen de olsa, müspet sonuçlar getirmiş, 1954 yılında Başbakan U Nu bir radyo konuşmasında Rohingyaları ilk kez “yerli etnik grup” olarak tanımış ve belli bir süre içerisinde Rohingyaların mahrum kaldıkları haklarının kendilerine vereceğini deklare etmiştir (Marzoli, 2015, s.36). U Nu, bu kapsamda “Mayu Sınır İdaresi” isimli özel bir idari bölge kurmayı dahi planlamış ancak 1962 yılında General Ne Win komutasındaki Myanmar Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği askeri darbe nedeniyle süreç yarıda kalmıştır (Marzoli, 2015, s.37).

Askeri darbe ile birlikte, ülkenin idaresi 2011 yılına kadar, yaklaşık 50 yıllık bir süreç boyunca sosyalist karakterli “Devrimci Konsey” adı verilen bir askeri cuntaya geçmiş, İslam karşıtı bir propaganda yürütülmeye başlanmış, ülkedeki Hintlilerin sınır dışı edilmeleri üzerine şekillenen yabancı karşıtlığı propagandası Müslümanları da içine alacak şekilde sistematik olarak genişletilmiş, kısacası Müslümanlar için son derece karanlık bir dönem başlamıştır (Ateş, 2017, s.187) Takip eden süreçte Ne Win, ülke dışından göç ettiklerini iddia ettiği ve yasa dışı göçmen olarak tanımladığı Müslümanlara karşı benimsemiş olduğu marjinal fikirler doğrultusunda son derece katı bir yönetim sergileme yoluna gitmiş, 1960 ve 1970’li yıllarda Müslüman topluluklara karşı temel hukuk kurallarıyla hiçbir şekilde bağdaşmayacak şekilde birçok karar alınmış, idari işlem tesis edilmiş ve daha sonra da güvenlik güçleri eliyle gerçekleştirilen fiili saldırı ve baskılar ile Rohingyalar sindirilmeye çalışılmıştır. 1971’de bugünkü Bangladeş Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ile sonuçlanan Doğu Pakistan Savaşı’nın da başlamasıyla Myanmar kendi ülkesindeki on binlerce Müslümanı sınır dışı etme imkânı

bulmuştur. Cereyan eden bu hadiselerin şiddeti 1978'de başlatılan Ejder Kral Operasyonu¹ ile ise had safhaya ulaşmıştır. Yasa dışı göçmenlerin yakalanması gerekçesiyle başlatılan operasyon neticesinde birçok cami ve İslami kültüre ait yapı tahrip edilmiş, 50 masum insan katledilmiş ve 200.000 Rohingya komşu ülkelere göç etmek mecburiyetinde bırakılmıştır (Physicians for Human Rights, 2013, s.33).

Ejder Kral Operasyonu, Myanmar'daki Müslüman ahaliye yönelik 1978'e kadar yapılmış en geniş kapsamlı ve şiddetli harekât olarak kabul edilmektedir. Bu operasyonu izleyen süreçte, 15 Ekim 1982 tarihinde çıkarılan Burma Vatandaşlık Yasası ise azınlık Rohingya'lara yönelik baskılarda ve temel insan haklarının ihlal edilmesinde yeni bir dönem açmıştır. Yasanın "Vatandaşlık" başlıklı 2'inci bölümünde yer alan 3'üncü maddesi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

"Gregoryen takvime göre 1823, Burma takvimine göre ise 1185 yılından önceki bir süreçten beridir Devlet sınırları içerisinde herhangi bir bölgede kalıcı olarak yerleşik halde bulunan ve Birman, Şan, Karen, Rakhayn, Çinli, Mon, Kaçin, Kayah ya da bir başka etnik gruba mensup kişiler Burma Vatandaşıdır."

Anılan Yasada ayrıca 'tam vatandaşlık' kavramı da tanımlanmıştır. Yasanın 23 ve 42'inci maddelerinde de sırasıyla 'ortak vatandaşlık' ve 'sonradan kazanılmış vatandaşlık'ın tanımları yapılmış ve ülkede yaşayan Müslümanların vatandaşlık haklarından istifade etmelerini engellemek için gerekli hukuki zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Myanmar vatandaşı olarak kabul edilecek kişilerin sınırlandırılması amacı ile çıkarılan bu Yasa, 8 ulusal ve 135 etnik gruptan birine ait olan ve ataları 1823² yılından önce ülkeye yerleşmiş olan bireyleri tam vatandaş olarak nitelendirmiş, Rohingya Müslümanlarının ise 'vatansız / haymatlos' olarak tanımlanmalarına neden olmuştur (Yeneroğlu, 2016). Rohingya'lar bu Yasa ile birlikte vatandaşlık haklarını yitirdikleri gibi ülkede tanınan 135 yerli etnik gruptan biri olma özelliklerini de kaybetmiş, bunun sonucu olarak da Myanmar Devletinin politika ve kararları ile şekillenen her türlü saldırının da doğal kurbanı haline gelmişlerdir. Objektif vatandaşlık kriterlerinden ziyade etnik kökene dayalı bir vatandaşlık anlayışını savunan bu Yasa, Müslümanlar ile birlikte ülkedeki Hristiyanları, Hint ve Nepal asıllı Hindu'ları da vatandaşlık kapsamı dışında tutmaktadır. Zawack (2013, s.19), 1982 tarihli Yasanın öngördüğü hukuki düzenini, "...ayrımcılığa maruz kalacak insanların olmadığı bir ortamda dahi ayrımcılık yapılmasını garanti altına alan bir sistem..." olarak tanımlamaktadır. Filhakika, Yasanın kabul edilmesini takip eden dönemde Rohingya Müslümanlarına yönelik baskıların şiddeti de yıldan yıla artma eğilimi göstermiştir.

28 Mayıs 2012'de cereyan eden menfur bir vaka ve devamında yaşanan olaylar ise Myanmar tarafından onlarca yıldır sürdürülen hukuksuz eylemleri çok

¹ Ejder Kral Operasyonu: *Nagamin Operation*

² İngilizlerin bölgede koloni kurduğu ve ilk Anglo-Birman Savaşının vuku bulduğu tarihtir.

daha dramatik bir boyuta taşımıştır. Anılan tarihte Thida Htwe isimli, 27 yaşında, genç bir Budist kadın, Ramri şehrinde kimliği belirsiz kişi ya da kişilerce cinsel saldırıya uğradıktan sonra öldürülmüş, ertesi gün ise polisler 3 Müslüman cinayet şüphelisi olarak gözaltına almıştır. Takip eden süreçte ; Budist bir grup, maktulün intikamını almak adına 10 Müslüman Hacıyı katletmiş, saldırı öncesi ve sonrasında şehrin çeşitli yerlerine İslamofobik muhteziyatta broşürler dağıtılmış, 10 Haziran tarihinde Devlet Başkanı Thein Sein Olağanüstü Hal ilan etmiş, Arakan Eyaletinin çeşitli bölgelerinde Müslümanlar ve Budistler arasında çatışmalar yaşanmış, 12 Temmuz'da Devlet Başkanı Sein etnik çatışmalara son vermek adına var olan tek çözüm yolunun 800.000 Müslümanı sınır dışı etmek olduğunu açıklamış, 27 Ekim'de yine Devlet Başkanı Sein Arakan eyaletinde bulunan tüm köylerin yakıldığını açıklamış, bu tarihten sonra da Myanmar Devletinin ve ülkedeki aşırı milliyetçi Budist grupların Rohingya Müslümanlarına yönelik saldırıları hız kesmeden artmaya devam etmiştir (PHR vd., 2013, s.4). Filhakika sadece 2012 yılı içerisinde 140.000 insan zorla yaşadıkları yerlerden göç ettirmek zorunda bırakılmış, birçoğu ülke içinde insancıl koşulların sağlanmadığı kamplarda yaşamaya mecbur edilmiş, binlerce insan gerekçesiz bir şekilde tutuklanmış ve yüzlerce insan Myanmar Devleti tarafından katledilmiştir.

Myanmar'daki İnsan Hakları İhlalleri

Arakan Eyaleti, Myanmar'ın en yoksul yönetim birimi olup Eyalet içerisindeki birçok kent, kasaba ve köyde halen daha temel insani ihtiyaç kaynaklarına ve yaşam ünitelerine ulaşım mümkün değildir. Eyalette yaşayan yaklaşık 2 milyon Budist ile günümüzde sayıları 1 milyonun biraz üzerinde olan Rohingyalılar arasında uzun yıllardır devam etmekte olan çatışma hali ve güvenlik güçlerinin Rohingyalılara uyguladığı baskılar ise Eyaletteki yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır. Öyle ki, Myanmar Devleti tarafından "*Bangladeşli Yasa Dışı Göçmenler*", marjinal ve aşırı milliyetçi Budist topluluklar tarafından ise "*dine ve ırka tehdit*" olarak nitelendirilen Rohingyalılara yönelik ayrımcı politikalar ve var olan yüksek tansiyon zaman içinde form değiştirerek şiddet eylemleri halini almaya başlamıştır (UN, 2016, s.3). Gerçekleştirilen eylemler, baskılar ve zulümler ise şiddet dereceleri, sonuçları, meydana gelme şekilleri ve vuku bulma sayıları itibarıyla bölgede insan haklarının ihlal edildiğini açıkça gözler önüne sermektedir.

BM İnsan Hakları Konseyi Bağımsız Uluslararası Veri Toplama Misyonu Raporu (2018) ile BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Durum Raporu (2016) ile muhtelif uluslararası sivil toplum kuruluşları ve akademik çevrelerce hazırlanan dokümanlara göre Myanmar'daki en sık vuku bulan politik, sosyal, ekonomik, kültürel ve sivil karakterli insan hakları ihlalleri aşağıdaki gibidir:

- Bireylerin Vatandaşlık Haklarından Mahrum Bırakılmaları (UN, 2016, s.7): İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin "*Her ferdin bir uyrukluk hakkı var-*

dır” şeklindeki 15’inci maddesi, vatandaşlık ve uyrukluk konusundaki en temel hukuk kuralıdır. Her bir devlet, mezkûr madde başta olmak üzere uluslararası hukuk kuralları uyarınca kendi vatandaşlık ve tabiiyet sistemini düzenleme hakkına sahiptir. Ancak 1982 tarihli Burma Vatandaşlık Yasası özü itibariyle ayrımcı bir karakterde olup İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile çelişmektedir. Sadece 8 ulusal ve 135 etnik gruptan birine mensup olan ve de 1823 yılı öncesinde ülkeye yerleşmiş kişileri ‘Vatandaş’ olarak tanımlayan bu Yasa, Rohingya’ların vatandaş olmalarının önünde bir engel teşkil ettiği gibi ülke içinde doğan her çocuğun da doğal bir şekilde vatandaşlık kazanma hakkını engellemektedir. Böylelikle, Myanmar bugün Dünyada en çok vatansız insanın bulunduğu ülke konumuna gelmektedir ki bugün itibariyle çoğunluğu Rohingya olmak üzere ülke içinde 1.090.000 vatansız insan bulunmaktadır. Rohingya’ların 1982 tarihli Yasa ile hukuk nezdinde vatansız bırakılmaları, bu kişileri temel insan haklarının ihlal edilmesi bağlamında da daha kırılğan ve savunmasız bir hale getirmekte ve bu kişileri her türlü yasa dışı idari eylemin / işlemin ve de şiddet hareketlerinin hedefine koymaktadır.

- Cinayetler, Beden Bütünlüğüne ve Özgürlüğe Yönelik Saldırıları: Myanmar’ın güvenlik güçlerince Rohingya’ların canlarının özgürlüklerine, beden bütünlüklerine ve güvenliklerine yönelik ciddi ihlallerin söz konusu olup bu ihlaller bireylerin hukuksuz bir şekilde ve yargı kararı olmaksızın infaz edilmeleri, keyfi bir şekilde tutuklanmaları / gözaltına alınmaları, işkence ve eziyete maruz kalmaları, Müslüman erkeklerin sakallarının kesilmesi ve kadınların, erkeklerin ve çocukların zorla çalıştırılmaları şeklinde görülmektedir. Güvenlik güçleri, gerekçesiz ve hukuksuz bir şekilde insanları gözaltına almakta, gözaltına aldıkları kişileri ancak sözde kefalet adını verdikleri fakat esasında rüşvet olan para ve değerli eşyalar karşılığında serbest bırakmakta, istedikleri rüşvetleri alamamaları halinde ise gözaltına aldıkları kişilerin ailelerine ve yakınlarına karşı çeşitli saldırılarda bulunmaktadır. Gerçekleştirilen yargılama dışı cinayetlerin de çok büyük bir çoğunluğu bu hukuksuz tutuklamalar ve gözaltıları esnasında yaşanmaktadır (UN, 2016, s.9; 2018, s.14-16). Bununla birlikte, terör örgütü üyesi oldukları veya adi suç işledikleri mazereti ile tutuklanan, gözaltına alınan masum insanlar, zaman zaman Myanmar Devletine destek veren aşırı milliyetçi Budist gruplara teslim edilmekte ve bu şekilde resmi görevlilerin dahli olmaksızın katledilmektedir. Öyle ki 2012 yılında, genç bir Budist kadının öldürülmesinin hemen ardından 10’u Hacı olmak üzere 100’den fazla Rohingya Müslümanı, aşırı milliyetçi fanatiklere teslim edilmiş ve katledilmişlerdir. Myanmar güvenlik güçlerinin, yapılan gösteri ve protestolarda protestoculara karşı sergilemiş oldukları orantısız ve aşırı güç kullanımı, terörist olarak değerlendirdikleri kişilere karşı saldırıda bulunmaları, kendisini veya

ailesini korumak isteyen ve meşru müdafaa yapan bireyleri öldürmeleri, kadınları ve çocukları cinsel saldırılara maruz bırakmaları da yaygın görülen diğer cinayet şekilleridir. İzah edilen tüm bu gerekçe ve şekillerle ; 2012 yılında 240, 2014 yılında 200, 2015 yılında 139, 2016 yılında 100, 2017 yılında toplu bir şekilde 400, yine 2017 yılında Tula Toli Katliamında tamamen kadın ve çocuklardan ibaret olmak üzere 500, 14 Aralık 2017'ye kadar olan süreçte ise toplamda 10.000 Rohingya katledilmiştir (Mohajan, 2018, s.11-13).

Mayıs 2012'den Mayıs 2018'e kadar olan yaklaşık 6 yıllık süreçte ise 1.100.000 Rohingya gerek Myanmar Devletinin uyguladıkları hukuksuz politikalar ve gerekse güvenlik güçlerinin tehditleri nedeniyle komşu ülkelere kaçmak / göç etmek zorunda kalmıştır (Mohajan, 2018, s.13).

- Cinsel Saldırıları Ve Cinsiyet Temelli Şiddet: Tecavüz ve cinsel şiddet, Arakan, Kaçın ve Şan Eyaletlerindeki sivil nüfusun, özellikle kadınların ve çocukların, 2011'den beri süregelen saldırı ve baskıların en korkunç ve sürekli olarak yinelenen bir ayağı konumundadır. Tecavüz, toplu tecavüz, cinsel kölelik, çıplaklık, cinsel aşağılanma, sakatlanma gibi tüm cinsel saldırı türleri sık sık mağdurların öldürülmesiyle de son bulmaktadır. Bu ihlallerin ölçeği, vahşiliği ve sistematik bir şekilde işlenmesi, tecavüz ve cinsel şiddetin bir etnik grubu korkutmak, terörize etmek veya cezalandırmak için kasıtlı bir stratejinin parçası olduğunu ve savaş taktiği olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu saldırıların uzun yıllardır sürmesi ve Myanmar Hükümeti tarafından da normal olarak algılanması, saldırıların uzun yıllardır tekrarlanmasına rağmen herhangi bir cezai yaptırıma tabi tutulmayışının sonucu olarak görülmektedir (UN, 2016, s.9-10; 2018, s.15).
- Seyahat Serbestisinin Sınırlandırılması ya da Bütünüyle Ortadan Kaldırılması: Arakan eyaletinde yaşayan Rohingyalar ve Kamanların seyahat etme özgürlükleri büyük bir kısıtlama altındadır. 2012'de patlak veren şiddet olaylarının ilk günlerinde Arakan eyaletinin kuzeyindeki birçok kentte sokağa çıkma yasakları ilan edilmiş ve o tarihten bugüne değin bu yasaklar düzenli olarak uzatılmıştır. Var olan sokağa çıkma yasakları nedeniyle, birçok Müslümanın kendi yerleşim yerlerindeki cami ve mescitlere dahi gitmelerinin ve toplu bir halde ibadet etmelerinin önüne geçilmektedir. Bununla birlikte, Rohingyalar ile Kamanların aynı eyalet içerisinde farklı köy ve kasabalara veya diğer eyaletlere seyahat yapabilmeleri de resmi izne tabidir. Resmi makamlardan izin almayan ve gerekli harçları ödemeyen kişilerin seyahat edebilmeleri mümkün olmayıp bu koşullar yerine getirilse bile güvenlik güçlerinin yerel halka yönelik tacizleri de devam etmektedir (UN, 2016, s.8).

- Dini Hoşgörüsüzlük Ve Nefret Söylemlerinin Teşvik Edilmesi: Myanmar Anayasası politik saiklerle dini değerlerin istismarını, farklı dini ve etnik gruplar arasında düşmanlık ve anlaşmazlık doğuran veya nefret söylemi sınıfına giren her türlü eylemi yasaklamaktadır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren marjinal ve aşırı milliyetçi Budist gruplar ile Myanmar Hükümeti ülkedeki Müslümanlara ve Budist olmayan diğer gruplara karşı açık bir hoşgörüsüzlük göstermekte, nefret söylemi içeren mesajları resmi bir şekilde benimsemekte ve halka empoze etmeye çalışmaktadır. Ülkedeki birçok marjinal ve aşırı milliyetçi sivil toplum kuruluşu ise ülkedeki Müslüman varlığını «Saf Budist Devlet»e yönelik açık bir tehdit olarak lanse etmektedir (UN, 2016, s.6-7).
- Bireylerin Sağlık Hizmetlerinden Faydalanmalarının Engellenmesi: Arakan Eyaletinde yaşayan Rohingya'ların sağlık imkânlarından istifade etmeleri Myanmar'lı yetkililerce engellenmektedir. Özellikle Sittwe, Pauktaw ve Myebon gibi şehirlerde Müslümanların sağlık kuruluşlarına ulaşımına kasıtlı bir şekilde izin verilmemekte, acil vakalar ise sadece çok pahalı ve zaman alan resmi prosedürlerin ardından güvenlik güçlerinin kontrolü altında ve son derece sağlıksız koşullarda gerçekleşmektedir. Sağlık hakkının engellenmesi neticesinde ayrıca hamile kadınlar ve yeni doğan bebeklerde sıklıkla can kaybı görülmektedir (UN, 2016, s.10).
- Bireylerin Medeni Haklarının Kullanımının Engellenmesi: Rohingya'ların maruz kaldıkları bir diğer insan hakkı ihlali ise evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi temel medeni haklarının engellenmesidir. Arakan Eyaletinin özellikle Kuzey bölgelerinde idari makamlar yasa dışı göçmen olarak nitelendirdikleri Rohingya'ların sayısının artmasını önlemek ve Müslüman nüfusu kontrol altına almak adına birtakım hukuksuz uygulamalara başvurmaktadır. Bu kapsamda, mahalli düzenlemelerle Müslümanların evlilik yapmalarının önüne geçilmeye çalışılmakta, evlenme izinleri çok pahalı ve zahmetli prosedürlere tabi tutulmaktadır. Daha sonraki süreçlerde ise çiftler evlendiklerinde zorunlu doğum kontrol uygulamalarını uygulamak mecburiyetinde bırakılmakta ve sahip olabilecekleri çocuk sayıları sınırlandırılmaktadır (UN, 2016, s.11).
- Bireylerin Eğitim Alma Haklarının Kısıtlanması: Arakan Eyaletinde en sık görülen bir diğer insan hakkı ihlali ise eğitim hakkının engellenmesi ve Rohingya'ların eğitim-öğretim kurumlarına alınmamalarıdır. Mezkûr Eyalet, zaten ülke içinde eğitim-öğretim oranının en düşük olduğu yönetim birimi olmakla birlikte Myanmarlı yetkililerin kabul edilemez tutumu durumu daha da dramatik bir hale getirmektedir. Bölgede yeterli sayıda ve donanımda okul olmadığı halde Devlet zorunlu yer değiştirmeler, seyahat serbestisinin kısıtlanması ve ayrımcılık gibi hukuk dışı uygulamalarıyla Müs-

lüman çocuk ve gençlerin eğitim almalarının önüne geçmektedir. Bunların haricinde, Müslümanların üniversitelerde tıp, ekonomi ve mühendislik gibi bölümlere alınmaması, daha önce kayıt olmuş öğrencilerin kayıtlarının “güvenlik” gerekçeleriyle silinmesi, sığınmacı kamplarına getirilen kitap vb. materyallere el konulması da sıklıkla karşılaşılan örneklerdendir (UN, 2016, s.10-11).

Rohingyaların toplanma, dernek kurma ve ifade özgürlüklerinin kısıtlanması, yetişkinlerin ve çocukların zorla çalıştırılması, Budist olmayan bireylerin devlet görevlisi olmalarının önüne geçilmesi de Myanmar’da görülen diğer temel insan hakları ihlalleri örnekleridir.

Açıklanan tüm bu ihlaller ve hukuk dışı eylemler Myanmar’ın da tarafı olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin başta “Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır” şeklindeki 3’üncü, “Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz” şeklindeki 5’inci, “Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz veya sürülemez” şeklindeki 9’uncu, “Herkes herhangi bir devletin sınırları dâhilinde serbestçe dolaşma ve yerleşme hakkına haizdir...” şeklindeki 13’üncü, “Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, uyruklu veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına haizdir” şeklindeki 16’ıncı, “Her şahıs saldırısız toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine malikdir” şeklindeki 20’inci ve “Her şahsın öğrenim hakkı vardır” şeklindeki 26’ıncı maddeleri olmak üzere birçok maddesini ihlal etmekte, uluslararası hukuka açıkça aykırılık teşkil etmektedir.

Myanmar Sorununun Etnik Temizlik ve Soykırım Olarak Kabul Edilmesi

Rohingyalar, Arakan Eyaletinde yaşayan Sünni Müslüman olarak nitelenen bir etnik gruptur. Münhasır bir etnik kökenleri, lisanları ve kültürleri olan bu topluluğun Arakan Eyaleti ile de tarihi bir bağı bulunmaktadır. Rohingyaların tüm bu özellikleri ise Myanmar Devleti tarafından kendilerine yapılan zulüm ve baskıların etnik temizlik ve soykırım olarak kabul edilip edilmeyeceğini sorununun ortaya çıkarmıştır. Scahabas (2009, s.17) tarafından yapılan tanıma göre, “Soykırım” bir ulusal, etnik, ırksal ya da dini topluluğu bir bütün ya da kısmi olarak yok etmeye dair tüm eylemlerin ortak adıdır. “Etnik Temizlik” ise, uluslararası hukuk terminolojisinde resmi olarak yer alan bir kelime olmamakla birlikte, ilk kez 1990 yıllarda Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nde yaşanan insan hakları ihlalleri için kullanılmış ve bir etnik grubun başka bir etnik gruba karşı yürüttüğü şiddet politikalarının genel adı olarak kullanılmıştır. Stanton (2013, s.1-2) bir sorunun, soykırım olarak nitelenebilmesi için 10 farklı faktörün bulunması gerekti-

ğini belirtmiş ve bu faktörleri; 1.Sınıflandırma, 2.Sembolize Etme, 3.Ayrımcılık Yapma, 4.Canavarlaştırma, 5.Organize Bir Şekilde Hareket Etme, 6.Kutuplaştırma, 7.Planlama, 8.Zulmetme, 9.İmha Etme, 10.İnkâr Etme, olarak listelemiştir. Myanmar'daki durum incelendiğinde ise; Rohingya'ların vatandaş olarak görülmemesi, bu kişilerin “*Bengalli Yerleşimciler*” ve “*Kalar*”³ olarak sembolize edilmesi ve vatandaş olmadıklarından ayrımcılığa tabi tutulmaları, özellikle Budist gruplarca terörist, cihatçı, “*yılan*”, “*canavar*” olarak nitelenmeleri, aşırı milliyetçi 969 Hareketi, marjinal Budist rahipler, Ordu, Polis ve Sınır Muhafaza Birliklerinin organize saldırılarına uğramaları, Budist halk ile karşı karşıya getirilmeleri ve kutuplaştırmaya maruz kalmaları, Myanmar'ın sözde kontrterör çalışmaları kapsamında özel olarak eğittiği güvenlik görevlileri ile karşı karşıya getirilmeleri, kişilerin mülki haklarının ihlal edilmeleri, haksız yere tutuklanmaları, beslenme ve barınma gibi en temel ihtiyaçlarının dahi karşılanmaması, kadın, erkek ve çocukların silahlı gruplarca öldürülmeleri, kişilerin eğitim, sağlık, evlenme, ibadet etme gibi en temel haklarından mahrum bırakılmaları ve en önemlisi Myanmar Devletinin kendisine yöneltilen tüm suçlamaları reddetmesi, gerçekleştirilen zulümleri inkar etmesi, dahası gerçekleştirilen hukuksuzluklara ilişkin tüm kanıtları ortadan kaldırmaya, soruşturmaları engellemeye çalışması Rohingya'lara yönelik gerçekleştirilen baskı ve zulümlerin soykırım kapsamında değerlendirilebilme ihtimalini güçlendirmektedir (Fortify Rights, 2015, s.16-20; Szurlej, 2015, s.93-104; Wagley, 2014, s.51-55; Wright and Wescott, 2017).

Nitekim Rohingya'ların uğradığı baskı ve zulümler akademik çevrelerce de soykırım ve/veya etnik temizlik olarak nitelenmektedir. Szurlej (2015, s.90) Myanmar'ın gerçekleştirdiği eylemleri “*akut soykırım*” olarak değerlendirmiş, Sohel (2017, s.1009) bölgede soykırım suçunun işlendiğine dair iktisadi delillerin bulunduğunu ve birçok kurumun da yaşanan hadiseleri soykırım olarak nitelendiğini ifade etmiş, Crossman (2014, s.38-39) ise 2012 yılından beri Myanmar'ın uyguladığı tüm politikaların ve gerçekleştirdiği eylemlerin “*etnik temizlik*” olduğunu ve “*soykırım başlangıcı*” olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Zarni ve Crowley (2014, s.684) ise Rohingya Müslümanlarına yönelik 35 yıldır süregelen tüm baskıları “*içten içe yanan bir soykırım*” olarak nitelmiştir. BM İnsan Hakları Konseyi ise (2018, s.16), Myanmar'ın gerçekleştirdiği eylemlerin resmi hiyerarşi içerisinde vuku bulduğunu, dolayısıyla yetkin ve bağımsız bir yargı mercisinin Arakan Eyaletindeki durumu soykırım olarak niteleyebileceğini ortaya koymuştur. Bu minvalde, Myanmar tarafından Rohingya'lara karşı yürütülen tüm operasyonların ve gerçekleştirilen baskı ve zulümlerin, sistematik bir soykırım hareketinin parçası olarak nitelenmesi de mümkün görülmektedir.

³ Yerel dilde “Siyahi, Zenci” anlamına gelmektedir.

Myanmar Devletinin Tutumu

Myanmar 8 yıldır büyük bir siyasi dönüşüm içerisinde. 2011 yılında, yaklaşık 50 yıl süren askeri cunta yönetiminin ardından Hükümet bir dizi reform gerçekleştirmiş ve demokratik açılımlar yapma yoluna gitmiştir. Bu reformlar 8 Kasım 2015 tarihinde bir genel seçim yapılması ve 31 Mart 2016'da yapılan yasal değişiklik neticesinde yürütme yetkisinin sivil Hükümete geçmesi ile büyük bir ivme kazanmıştır. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen, Myanmar Silahlı Kuvvetleri halen daha Parlatonun %25'ine sahip olup bu durum Ordu'ya her anayasal değişikliği veto etme, her yasa tasarısını istediği gibi biçimlendirme imkânı tanımaktadır. Bununla birlikte, Myanmar Genelkurmay Başkanı kabinedeki en kritik üç bakanlığa⁴ atama yapma olanağına sahiptir (Selth, 2018, s.28). Kısacası ülke yönetiminde sivil hükümet ile birlikte Myanmar Silahlı Kuvvetlerinin söz hakkı bulunmaktadır.

Myanmar her ne kadar 2011 yılında büyük bir sivilleşme süreci içerisine girmiş olsa da Rohingyalara yönelik zulüm ve baskıların da şiddeti özellikle bu tarihten sonra artmaya başlamış ve günümüze kadar olan süreçte de kronik bir hal almıştır. BM (2018, s.17) başta olmak üzere uluslararası toplum ise yaşanan zulüm ve baskılardan yerel otoritelerin, milis kuvvetlerin, politikacıların, marjinal Budist rahiplerin ve onların yönlendirdiği fanatik grupların, güvenlik güçlerinin, sivil Hükümetin ve Ordunun mesul olduğunu ortaya koymuştur.

Buna karşın Myanmar Devleti ; 2012'den bu yana şiddeti her geçen gün daha da artan sorunları reddetmek, olan biten tüm hadiseleri kendi iç meselesi olarak görmek, uluslararası toplumun var olan birkaç problemi de mübalağalı bir şekilde yansıttığını ileri sürmek, yaşanan hadiselerin esas sorumlusunun bölgede faaliyet gösteren terör örgütleri olduğunu iddia etmek, uluslararası toplumun kendilerine baskı yapmaması gerektiğini öne sürmek ve gerçekleştirilen zulümlerin sorumlularını da adalet önüne çıkarmamak şeklinde kabul edilemez ve hukuk dışı bir yola gitmeyi tercih etmiştir. Myanmar'ın uzun yıllardır devam eden sorunlara karşı taktığı genel tutumun ve öne sürdüğü karşı argümanların karakteri ise Myanmar BM Daimi Temsilciği vasıtasıyla BM Genel Sekreterliği'ne ibraz edilen 19 Ekim 2018 tarihli mektuptan anlaşılabilir. Öyle ki (Myanmar, 2018, s.10-13)

“...Bir asır boyunca, etnik Arakan ahalisi ve Müslümanlar toplu genel uyum içerisinde yaşama hususunda entegre olamamış fakat asimile de edilmemişlerdir...mevcut sorun genellikle Budistler ve Müslümanlar arasındaki dini karakterli bir çatışma ve insan hakları meselesi de sadece sözde Rohingyaların zulme uğradığı, göçe zorlandığı ya da ırksal kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığı şeklinde karakterize edilmektedir. Halbuki, her iki topluluk da aynı durumdadır...

⁴ İçişleri, Sınır Güvenliği ve Savunma Bakanlıklarıdır.

...Arakan ahalisi...bölgenin yerlileri olmakla birlikte bugün sayıları şiddetle artan yasa dışı yabancı göçmenler tarafından basılmaktadır...

...Myanmar Hükümeti, Mart 2017'de İnsan Hakları Komisyonu tarafından kurulan Bağımsız Uluslararası Veri Toplama Misyonu'nu reddetmektedir. Hükümet, Misyonun bulgularını da hiçbir şekilde kabul etmemektedir zira Misyonun tarafsızlığı ve Hükümetin Arakan Eyaletindeki sorunların çözümü için sürdürülebilir çözümler bulmasına engel olacağı hususlarında şüphelere sahiptir...

...[Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin belirlediği Çözümler, Arakan Eyaletindeki kırılgan ve karmaşık duruma kalıcı bir çözüm bulmaya katkıda bulunmayacak olan müdahaleci bir dil ve talepler içermektedir. Önerilen çözümlerdeki bazı hususlar bir ulusun egemenliğine doğrudan müdahale amacı taşımaktadır. İnsan Hakları Konseyi gibi bir Birleşmiş Milletler forumu, böylesi müdahaleci yaklaşımlar için bir platform olmamalı ve diğer üye devletler için kötü bir örnek teşkil etmemelidir. Myanmar kesin olarak teklif edilen çözümleri reddetmektedir...

...Myanmar, insan haklarını ilgilendiren durumlarda politize etmeme, ayrımcı olmama, objektiflik, tarafsızlık, ulusal egemenliğe saygı ve diğer devletlerin iç işlerine karışmama gibi ilkeleri desteklemektedir...

...Birleşmiş Milletler'de Myanmar'a baskı yapılması Myanmar'ın sorunun çözümündeki çabalarına yardım etmemekte, bilakis ülkedeki farklı dini topluluklar arasındaki kutuplaştırmayı ve gerginliği artırmaktadır..."

Myanmar, BM'ye ibraz ettiği bu mektup ile bir kez daha var olan problemleri basite indirgemiş, sorunları görüldüğünden farklı olduğunu ileri sürmeye çalışmış ve de ulusal egemenlik kavramına vurgu yapmak suretiyle uluslararası toplumdaki gelebilecek tüm tepkilere karşı bir set çekmiştir.

Myanmar'lı yetkililerin yerli ve yabancı basın organlarına yaptığı açıklamalar ve verdikleri demeçler ise birbirleriyle paralellik göstermekte ve Devlet kademesinin resmi tutumunu da net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hükümet Sözcüsü Zaw Htay, Myanmar'ın resmi yayın organına yaptığı bir açıklamada BM'nin organlarının ve uluslararası toplumun, Myanmar'a yönelik asılsız ithamlarda bulunduğunu, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hua Chunying ise tek taraflı eleştirilerin

veya artan baskıların var olan sorunların çözümüne yardımcı olmadığını beyan etmiştir (BBC, 2018). Myanmar Devlet Baş Danışmanı⁵ Aung San Suu Kyi de mevcut sorunların çözümü için ülke içinde hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve BM'nin önereceği çözüm yollarının kabul edilmeyeceğini açıklamıştır. Aung San Suu Kyi'nin ofisi aynı zamanda bölgede vuku bulan cinsel saldırı iddialarını ise “*söylenti, üretilmiş hikayeler ve tek taraflı suçlamalar*” olarak nitelemiş ve inkar politikasını devam ettirmiştir (FR ve Simon-Skjodt Center 2017, s.3).

Myanmar'ın gerek BM gerekse muhtelif basın yayın organları nezdinde yaptığı resmi / gayri resmi açıklamalarda sorunların çözümü için çaba sarf edildiği, her türlü insan hakkı ihlaline karşı en sert tepkinin gösterileceği, ülkede yaşayan herkes için daimi barış ve sükunet getirmenin amaçlandığı vurgulanmaktaysa da Rohingya'lara yapılan baskı ve zulümler, Hükümet tarafından yapılan açıklamaların doğruluğu ve samimiyeti konusunda şüpheler doğurmaktadır.

Uluslararası Toplumun Tutumu

Myanmar'da onlarca yıldır devam eden ve özellikle 2012 yılından itibaren vahametini gün geçtikçe artıran sorunlar uluslararası toplumun ajandasında önemli bir yer tutmaktadır. Myanmar'daki insan hakları ihlalleri, Azad ve Jasmine (2013, s.33) tarafından da ortaya konduğu üzere, bütün uluslararası toplum nezdinde çözüm bekleyen “*küresel bir meydan okuma*” olarak görülmektedir.

Uluslararası toplumun Myanmar sorununa ilk dahil 1978'de hayata geçirilen Ejder Kral Operasyonu sonrasında BM'nin sürece müdahalesi ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde BM Mülteciler Yüksek Komiseri Poul Hartling, Myanmar'dan kaçmak zorunda bırakılan Rohingya'lar için 500.000,00 ABD Doları yardım yapılmasını sağlamıştır. 1990'lı yıllarda Mülteciler Yüksek Komiserliği ülkelerinden kaçmak zorunda bırakılan Rohingya'ların durumu ile daha yakından ilgilenmeye başlamış, Myanmar ile temaslar kurmuştur. Günümüzde de Myanmar sorununa karşı en sert ve en somut tepkiler BM ve onun organları tarafından verilmektedir. BM, bilhassa son 7 yıl içinde konuyla ilgili olarak tanzim ettiği tüm raporlarda Myanmar Devletinin sorunların çözümünde yetersiz kaldığını, yanlış, sert ve hukuk dışı politikalar izlendiğini, bu sorunların çözümü için uluslararası bir mutabakata ihtiyaç duyulduğunu savunmuştur. Konuyla ilgili olarak yerinde, daha gerçekçi ve doğru araştırmalar yapma imkânı elde eden BM İnsan Hakları Konseyi ile BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği yetkilileri ise Myanmar Devletinin “*yıkıcı bir zulüm*”den mesul olduğunu, çatışma bölgesi konumunda bulunan Arakan'da yaşananların “*kitaplara emsal olacak bir etnik temizlik*” teşkil ettiğini savunmuş ve BM Genel Kurulu'nu Myanmar'da cereyan eden hadiselerin Uluslararası Ceza Divanı'nın önüne getirilmesi için yetkisini kullanmaya davet etmiştir (UN News, 2017a; 2017b; Nebahay ve Miles, 2018).

⁵ Başbakanlık makamına benzer bir konumdur.

Mamafih, BM Genel Kurul'un gündemine getirilen çözüm önerileri, eylem planları ve projeler ise bazen üye ülkeler nezdinde genel bir kabul görememele-ri bazen de Myanmar Hükümetini destekleyen ülkelerin engellemeleri nedeniyle uygulamaya geçirilememiş, fiiliyata dökülememiştir. Öyle ki; 2007 yılında BM Güvenlik Konseyi o zamana kadar ki en somut adımını atmaya çalışmış ve Ko-roma Sorumluluğu İlkesi çerçevesinde, kendi vatandaşlarını koruyamayan Myan-mar'a müdahalede bulunulmasını teklif etmiştir. Ancak Konseyin bu teklifi ise Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nun oylarıyla ve Myanmar'daki durumun uluslararası güvenlik için bir tehdit teşkil etmediği gerekçesiyle red-dedilmiştir. Bu şekilde ekonomik ve jeopolitik gerekçelerle zulüm altında olan yüzbinlerce insana yardım edilmesinin önüne geçilmiştir (Kaplan, 2012, s.196).

Myanmar'daki insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi ve devam eden sis-tematik baskıların son bulması için BM'nin yanında yer alan ve somut adımlar atılmasını destekleyen başlıca ülkeler ise Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç Krallığı, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Vatikan Şehir Devleti'dir. Bu minvalde;

- Türkiye Cumhuriyeti; iştirak ettiği muhtelif BM Genel Kurul toplantılarında Arakan'daki durum ile ilgili endişelerini belirtmiş, ülke içinde yeri de-ğiştirilen ve komşu ülkelere kaçmak zorunda kalan Rohingya'ların toprak-larına geri dönmeleri gerektiğini ortaya koymuş, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne bağlı tam yetkili özel bir birimin kurulmasını önermiş, Myanmar'da yürürlükte bulunan "dini ve ırkı koruma" konseptli hukuki düzenlemelerin bilhassa ayrımcılık teşkil eden hükümlerinin ilga edilmesi gerektiğini belirtmiş, uluslararası mekanizmaları harekete geçirecek çalış-malar yürütmüş, gerek insani yardımları gerekse politik destekleriyle bu-güne değin üst düzede bir duyarlılık sergilemiştir. (UN, 2015, s.19; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2017; Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2017).
- Amerika Birleşik Devletleri; BM nezdinde muhtelif mecralarda gerçek-leştirilen organize, kolektif ve sistematik saldırıları kınamış, ülkede dini ve medeni özgürlüklerin kısıtlandığını açıklamış, saldırıların sorumlula-rının adalet önüne çıkmaları gerektiğini savunmuştur. Dışişleri Bakanlığı ilki 1999'da olmak üzere aralıksız yıllar boyunca Myanmar'ı "Özel Dikkat Gerektiren Ülke"⁶ sınıfına almış, saldırıların sorumluları olarak görülen güvenlik güçleri mensupları ile politikacıları izole edecek ve mevcut in-san hakları ihlallerine daha fazla dikkat çekecek politikalar geliştirmiştir. 1997 yılında Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi'nin⁷ (2014, s.3) gözetiminde ülkeye yönelik yatırım ve ihracatı kısıtlayan, gerçekleştirilen zulümlerden sorumlu olan belirli kişilerin banka hesaplarına blokaj koyan, silah satış-

⁶ Country of Particular Concern

⁷ The Office of Foreign Assets Control

larını durduran, askeri işbirliklerini sonlandıran bir dizi politik ve ekonomik karakterli yaptırımlar hayata geçirilmiştir. Devam eden süreçte, 2003, 2007, 2008 ve 2012 yıllarında da, Myanmar'a yapılacak olan yatırımların engellenmesi, Myanmar'lı devlet görevlilerinin banka hesaplarının dondurulması ve ayrıca vize sınırlaması gibi muhtelif yaptırım kararları alınmıştır (Martin, 2012, s.2). Amerika Birleşik Devletleri ayrıca Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği⁸ gibi bölgesel örgüt ve forumları da Myanmar'daki sorunlara çözüm getirmek adına daha etkin bir şekilde çalışmaya davet etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 44. Devlet Başkanı Barack Obama da 2012 yılında Myanmar'a yaptığı bir ziyaret esnasında ülkenin demokratikleşme yolundaki en önemli misyonunun Rohingya'lara yönelik zulmün son bulması olduğunu ileri sürmüştür (Marzoli, 2015, s.119).

- Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, İsveç Krallığı ve Vatikan Şehir Devleti; bölgeye insani yardımlar gerçekleştirmiş, güvenlik güçlerinin devam eden tüm operasyonlarının son bulmasını salık vermiştir. Özellikle Katolik Kilisesi Myanmar'daki durumun endişe verici olduğunu ifade etmiş, resmi söylemlerde bilhassa "*Rohingya*" kelimesi kullanılarak baskı gören toplulukların etnisitesi tanınmıştır (Marzoli, 2015, s.123).

Avrupa Birliği ise Myanmar sorununda son yıllarda daha etkin bir rol oynamaya başlamış ve özellikle parasal yardımlarla sorununun çözümüne katkı sağlamaya çalışmıştır. 2007 yılında bugüne değin geçen yaklaşık 12 yılda Avrupa Birliği bölgeye yaklaşık 175.000.000,00 EUR tutarında mali yardımda bulunmuştur (Avrupa Komisyonu, 2018, s.1-3). Bununla birlikte, Avrupa Konseyi (2018, s.5) de yaptığı açıklamalarda mevcut sorunların ortadan kaldırılması için vakit kaybetmeksizin harekete geçilmesinin, sistematik ve ağır insan hakları ihlallerinin bir an önce durdurulmasının gerekliliği üzerinde durmuştur.

Arakandaki insan hakları ihlalleri konusunda BM ve adı geçen ülkeler daha proaktif ve daha insancıl bir tavır takınıp sorunların çözümü için önerilerde bulunurken birtakım ülkeler ve organizasyonlar ise bu konuda çeşitli siyasi ve ekonomik sebeplerle ya Myanmar'ı doğrudan doğruya destekleyen veya mevcut insan hakları ihlallerine karşı kayıtsız kalan bir yaklaşım benimsemeyi tercih etmişlerdir. Bu bağlamda;

- Çin Halk Cumhuriyeti; Myanmar'ın uzun yıllardır en büyük müttefiki, ticari partneri, yatırımcı ortağı ve destekçisi rolünü üstlenmiş, şu ana kadar Myanmar'a karşı hayat geçirilmesi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi önüne getirilen her teklifi engellemiş, bütün bunlarla birlikte Myanmar güvenlik güçlerinin de en büyük silah tedarikçisi haline gelmiş, ülkenin ulusal egemenliğine mutlak surette saygı gösterilmesini ve var olan sorunların diyalogla çözülmesi gerektiğini savunmuştur (Svenska FN-förbundet, 2018, s.12).

⁸ Association of Southeast Asian Nations - ASEAN

- Rusya Federasyonu; Çin Halk Cumhuriyeti ile aynı çizgide bir politikayı benimsemiş, Myanmar'ın mevcut sorunları çözeceğine dair inancını yinelemiş ve ayrıca uluslararası toplumun ülkede cereyan eden hadiseleri “soykırım” olarak nitelmemeleri gerektiği ileri sürmüştür. (Marzoli, 2015, s.118; Svenska FN-förbundet, 2018, s.19).
- Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği; Myanmar'daki sorunların çözümünde hayati bir rol oynayabilecek siyasi ve ekonomik güce sahip olmasına rağmen şu ana dek mevcut sorunların çözümü somut bir öneri getirmek ve kolektif bir bilinç geliştirme konusunda başarılı olamamış, daha pasif bir tutum sergilemiştir. Buna karşın Birlik, 2000'li yılların başından itibaren uluslararası toplumdan gelen baskıların da etkisiyle Myanmar sorununa daha fazla dahil olmaya başlamıştır (Fawcett, 2004, s.355-373).

Sonuç olarak, Myanmar Devletinin Rohingya'lara yönelik eylemleri uluslararası toplumun gündeminde önemli yer tutmakla birlikte bugüne kadar sorunun çözümü için uluslararası hukuk nezdinde somut ve kolektif bir adım atılamamış, her kesimin mutabık kalacağı şekilde uluslararası bir konsensüse varılamamıştır. Her ne kadar birçok ülke sorunların çözümü için ortak bir şekilde hareket edilmesi gerektiğini savunmuşsa da Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerin engellemeleri ise sorunların radikal ve kronik bir hale gelmesine sebebiyet vermiştir.

Sorunların Çözülmesi İçin Yapılması Gerekenler

Myanmar Devletinin Rohingya'lara ve diğer etnik gruplara yönelik eylemlerinin çözülmesi gereken bir sorun olduğu tartışmasızdır. Bu doğrultuda başta BM olmak üzere uluslararası alanda faaliyet gösteren resmi kurum ve kuruluşların, uluslararası sivil toplum örgütlerinin, bölgesel kuruluşların ve akademik çevrelerin hazırladıkları yol haritalarının takip edilmesinin, ortaya konulan tavsiyelerin izlenmesinin, “*bekle ve gör*” şeklindeki pasif politikalar terk edilerek proaktif bir anlayışla, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket edilmesi sorunların çözümünde müspet anlamda büyük bir etkiye sahip olacağı tasavvur edilebilir. Bu doğrultuda, BM İnsan Hakları Konseyi'nin (2018, s.19-21) ve insan hakları korunması konusunda uluslararası faaliyet gösteren kuruluşlardan HRW'nin (2013, s.130-135) ortaya koyduğu üzere;

Öncelikle, Arakan, Kaçin ve Şan Eyaletlerinde uzun yıllardır sistematik bir şekilde gerçekleştirilen insan hakları ihlalleri ve Myanmar Devletinin yürüttüğü operasyonlar durdurulmalıdır. Şayet Myanmar Devletinin devam ettirdiği operasyonlarına kendi iradesiyle son vermemesi halinde, uluslararası toplum tarafından kolektif bir bilinçle hareket edilerek, eldeki tüm diplomatik ve hukuki vasıtalar kullanılarak ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın hükümlerine de riayet edilerek, soykırım ve etnik temizlik kapsamına giren eylemler sonlandırılmalıdır.

Bundan sonraki aşamada, BM Güvenlik Konseyinin rehberliğinde, Uluslararası Ceza Divanı veya BM'nin kendi ihdas edeceği “*ad hoc*” bir yargı mercii aracılığı ile Myanmar'ın uluslararası hukuk kuralları uyarınca suç teşkil eden eylemleri için hesap verilebilirlik mekanizmasının hayata geçirilmelidir. Bu kapsamda insan hakları ihlallerinden bizzatı sorumlu olan kişilerin mal varlıkları dondurulmalı, bu kişileri adalet önünde hesap vermeye yöneltecek önlemlerin alınmalı, şiddet eylemlerinin durdurulması amacıyla Myanmar'a silah ambargosu uygulanmalıdır. BM Güvenlik Konseyi harekete geçene dek ise Genel Kurul veya İnsan Hakları Konseyi tarafından insan haklarının ihlal edildiğine dair kanıtları toplayacak, konsolide edecek, koruyacak ve analiz edecek tarafsız ve bağımsız bir mekanizma kurulmalı, BM üyesi ülkeler arasında bu amaçla uluslararası adli yardım ilişkileri güçlendirilmelidir. İnsan Hakları Konseyi ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nce ayrıca uluslararası sivil toplum nezdinde mevcut insan hakları ihlalleri ile ilgili farkındalığı artıracak çalışmalar yürütülmelidir. BM'nin yanında Dünya Bankası ile Asya Kalkınma Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından da sorunun çözümü için somut adımlar atılmalı ve Myanmar ile aralarındaki ilişki sorunların çözümüne etki edecek şekilde yeniden biçimlendirilmelidir. Komşu bölge ülkeleri de kendilerine sığınan Rohingya'lar için gerekli her türlü insani yardımı yapmalıdır. Myanmar, insan hakları ihlallerine son verecek somut adımlar atana, ülke içinde hukuki, sosyal ve insani reformlar yapana, sorumluların adalet önünde hesap vermelerini sağlamak üzere uluslararası toplum ile işbirliği yapana kadar da BM üyesi devletlerin, silah satışları başta olmak üzere Myanmar'a yönelik her türlü operasyonel desteği kesilmelidir.

Bununla birlikte Myanmar tarafından da vakit kaybetmeksizin gerekli hukuki, sosyal, ekonomik ve idari reformlar yapılmalı, hukuk dışı eylemlerin görüldüğü yerlere uluslararası insani yardım araçları ulaştırılmalıdır. Devlet, her türlü saldırı, tutuklama, cinsel saldırı ve sair hukuk dışı uygulamalara son vermeli, BM temsilcilerinin ülkeye giriş yapmaları konusunda kolaylık sağlamalı, Roma Statüsü gibi uluslararası normların tanınmalı, taraf olunan uluslararası sözleşme ve konvansiyonların da gereklerini yerine getirmelidir. Bu doğrultuda 1982 tarihli Vatandaşlık Yasası başta olmak üzere halk arasında ayrımcılığa sebebiyet veren hukuki düzenlemeler revize edilmeli, insan hakları ihlallerinden sorumlu olan kişilerin adalet önünde hesap vermeleri sağlayacak adımlar atılmalı, ülkedeki tüm etnik ve dini grupların arasında mutlak bir uyum ve dostluk ortamı sağlanmalıdır.

İlgili devletler ve kuruluşlar tarafından Rohingya'lar için kolektif ve sistemli bir şekilde insani yardım kampanyaları düzenlenmesi, yaşanan sorunlar için farkındalık oluşturabilmek adına “*Rohingya*” kelimesinin bilhassa kullanılması da bu süreçte büyük bir önem arz etmektedir. BM'nin ve HRW'nin, mevcut sorunların çözülmesi adına ortaya koyduğu bu adımların takip edilmesi ve tüm bu süreçte uluslararası hukuk kuralları ile diplomasinin temel ilkelerine bağlı kalınması halinde, sağlıklı sonuçlar alınması ve Myanmar'da yaşanan insan hakları ihlallerinin önüne geçilebilmesi ve zulüm altında yaşayan toplulukların kurtarılması mümkün görülmektedir.

Sonuç

Yer altı ve yer üstü zenginlikleri, elverişli jeopolitik konumu ve sair sosyo-kültürel özellikleri ile Güneydoğu Asya'nın önemli aktörlerinden biri olma potansiyeline sahip olan Myanmar, bu müspet özelliklerinden ziyade ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine sahne olmasıyla tanınmaktadır. Arakan Eyaletinde yaşayan Rohingya'lar ve 1982 tarihli Vatandaşlık Yasası uyarınca vatandaş / yerli olarak tanınmayan diğer etnik ve dini gruplar son 50 yıldır süregelen yoğun ve sistemli insan hakları ihlallerinin ve Devlet eliyle gerçekleştirilen hukuk dışı eylemlerin odak noktasındadır.

Gerek BM gerek uluslararası sivil toplum kuruluşları ile bağımsız devletler ve gerekse akademik çevrelerce Myanmar'da etnik temizlik ve soykırım yapıldığı iddia edilmektedir. Myanmar'da 1978 tarihli Ejder Kral Operasyonu ile başlatılan, 1982 tarihinde çıkarılan Vatandaşlık Yasası ile meşruiyet kazandırılmaya çalışılan ve son olarak 2012 yılında patlak veren olaylardan sonra daha hız kazanan sancılı bir süreç söz konusudur. Bu süreçte on binlerce insan hayatını kaybetmiş, yüzbinlerce insan ülke içerisinde yer değiştirmek, 1 milyondan fazla insan ise ülkelerini terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Yüz binlerce insan vatandaşlık, eğitim, sağlık, seyahat, evlenme, çocuk sahibi olma gibi temel medeni haklarından mahrum bırakılmış, hukuksuz gerekçelerle tutuklanmıştır. Yine çok sayıda kadın ve çocuk da ağır cinsel saldırılara ve cinsel şiddete maruz bırakılmıştır. Myanmar'ın gerçekleştirdiği baskı ve şiddet eylemlerinin topluma yayılması ile birlikte ülkede Budist ve Budist olmayanlar arasında toplumsal bir ayrışma ortaya çıkmıştır.

Sorunun çözülmesi için bugüne değin atılan tüm adımlar, Myanmar'a yapılan tüm çağrılar sonuçsuz kalmış, Hükümet uluslararası bir işbirliğine olumlu cevap vermediği gibi sistemli bir reddetme politikasını benimsemiş, sorumluları adalet önüne çıkarmaktan imtina etmiş, hukuk dışı eylemlerini sürdürmüştür. Birtakım devletlerin ve bölgesel kuruluşların da gerek Myanmar Hükümetine açıkça destek vermeleri gerekse gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine karşı sessiz kalması da zulme uğrayan azınlıkların durumunu daha da dramatize bir hale getirmiştir. Sonuç olarak, bilhassa son 10 yıllık periyotta, Rohingya'lara yönelik baskı ve zulümlerin şiddeti de sayısı da artmıştır. Fakat bütün bunların yanında, başta BM olmak üzere uluslararası toplumun da konuya olan ilgisi ve farkındalığı da yükselmiştir. Gerek devletler gerek sivil toplum kuruluşları ile akademik çevreler insan hakları ihlallerini durdurabilmek için çeşitli çözüm önerileri hazırlamışlar, baskı ve zulüm gören insanlara yardım edebilmek adına çeşitli kampanyalar düzenlemişler, mevcut sorunun çözülmesi gerektiği yönünde bir irade ortaya koymuşlardır. Uluslararası toplumun bu yöndeki tavrı ve tutumu sorunların çözümü için müspet bir adım olmakla birlikte en kısa vadede elverişli ve etkili sonuçların alınması için yeterli görülememektedir.

Ülkede yaşanan insan hakları ihlallerinin sona ermesi ve sorunların çözümü için daha somut adımlar atılması, uluslararası bir konsensüse varılması, BM'nin bir yol haritası çizmesi, uluslararası hukuk ve diplomasi kuralları çerçevesinde Myanmar'ı devam ettirdiği hukuksuz eylemlerinden alıkoyacak adımlar atılması elzemdir. Bu şekilde, yüzyıllardır Arakan Eyaletinde yaşayan ve bölgenin yerlileri olan Rohingya Müslümanlarının dünyanın en çok baskı ve zulüm gören insanları olmaktan kurtulması mümkün hale gelebilecektir.

Kaynakça

- Ateş, A. (2017). Burma'dan Myanmar'a Arakan'da Rohingya Müslümanları. *İstem*, 15(29), 173-216.
- Ashraful, A. ve Fareha, J. (2013). Durable solutions to the protracted refugee situation: The case of Rohingyas in Bangladesh. *Journal of Indian Research*, 1(4), 25-35.
- British Broadcasting Corporation (August, 29, 2018), *Myanmar rejects UN accusation of 'Genocide' against Rohingya*. 30 March 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-asia-45338986> adresinden erişilmiştir.
- Central Intelligence Agency (2019). *World factbook-Burma*. 26 Mart 2019. tarihinde <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bm.html> adresinden erişilmiştir.
- Council of the European Union (February, 26, 2018). Council conclusions on Myanmar/Burma. *Outcome of Proceedings*, 06 Nisan 2018.tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/sl/press/press-releases/2018/12/10/myanmar-burma-council-adopts-conclusions/> adresinden erişilmiştir.
- Crossman, L. (2014). *Myanmar's Rohingya refugees the search for human security*. Postgraduate Thesis, Georgetown University, Washington, DC.
- Dalar, M. ve Gökcan, Ö. (2018). Myanmar'ın Rohingya müslümanları politikası: Tarihsel ve hukuksal bir analiz. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 33-63.
- European Commission (2018). *The Rohingya crisis, ECHO factsheet*. 06 Nisan 2019 tarihinde. http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/rohingya_en.pdf adresinden erişilmiştir.
- Fawcett, L. (2004). Regional institutions. In (P. William ed.), *Security Studies: An Introduction*, p.355-373. London: Routledge,
- Fortify Rights, (2015). *Persecution of the Rohingya muslims: Is genocide occurring in Myanmar's Rakhine State? A legal analysis*. Yale Law School.
- Fortify Rights and Simon-Skjodt Center (2017). *Atrocity crimes against Rohingya muslims in Rakhine State:Myanmar*. 27 Mart 2019. tarihinde https://www.fortifyrights.org/downloads/THEY_TRIED_TO_KILL_US_ALL_Atrocity_Crimes_against_Rohingya_Muslims_Nov_2017.pdf adresinden erişilmiştir.
- Human Rights Watch (2012). *The government could have stopped this: Sectarian violence and ensuing abuses in Burma's Arakan State*. New York. 24 Mart 2019. tarihinde <https://www.hrw.org/report/2012/07/31/government-could-have-stopped/sectarian-violence-and-ensuing-abuses-burmas-arakan> adresinden erişilmiştir.
- Human Rights Watch (Nisan 22, 2013). Crimes against humanity and ethnic cleansing of

- Rohingya muslims in Burma's Arakan State. *HRW Report*, 15 Mart 2019 tarihinde. <https://www.hrw.org/report/2013/04/22/all-you-can-do-pray/charges-against-humanity-and-ethnic-cleansing-rohingya-muslims> adresinden erişilmiştir.
- Kaplan, R. (2012). *The revenge of geography*. New York: Random House
- Karim, Abdul, (2000). *The Rohingyas: A short account of their history and culture*. Chit-tagong: Arakan Historical Society
- Martin, M. (2012), U.S. sanctions on Burma. (Rapor No: R41336), Congressional Research Service Report for Congress web sitesinden erişildi. 5 Nisan 2019 tarihinde <https://fas.org/spp/crs/row/R41336.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Marzoli, R. (2015). *The protection of human rights of Rohingya in Myanmar: The role of the international community*. Postgraduate Thesis, LUISS Guido Carli University, Rome.
- Mohajan, H. (2018). The Rohingya muslims in Myanmar are victim of genocide. *ABC Journal of Advanced Research*, 7(1), 59-72.
- Nebehay, S., ve Miles, T. (Reuters, March 9, 2018). *U.N. rights boss wants allegations of crimes against Rohingya referred to ICC*. 5 Nisan 2019 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-un/un-rights-boss-calls-for-referring-myanmar-to-icc-for-rohingya-crimes-idUSKCN1GL12B> adresinden erişilmiştir.
- Office of Foreign Assets Control (2014). *Burma sanctions program: Fact sheet for U.S. Chamber of Commerce*. 5 Nisan 2019 tarihinde <https://www.uschamber.com/file/treasury-ofac-burma-sanctionspdf-2> adresinden erişilmiştir.
- Physicians for Human Rights (2013). *Patterns of anti-muslim violence in Burma: A call for accountability and prevention*. 29 Mart 2019 tarihinde <https://phr.org/wp-content/uploads/2013/08/Burma-Violence-Executive-Summary-August-2013.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Scahabas, W. (2009). *Genocide in international law*. Cambridge: Cambridge University Press,
- Selth, A. (2018). *Myanmar's armed forces and the Rohingya crisis*. Washington D.C.: United States Institute of Peace, 9 Nisan 2019 tarihinde <https://www.usip.org/sites/default/files/2018-08/pw140-myanmars-armed-forces-and-the-rohingya-crisis.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Sohel, S. (2017). The Rohingya crisis in Myanmar: Origin and emergence. *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, 11, 1007-1018.
- Stanton, G. (2013). *Ten stages of genocide*. Presented as a briefing paper at the US State Department. 3 Nisan 2019 tarihinde <http://www.genocidewatch.org/genocide/tenstagesofgenocide.html> adresinden erişilmiştir.
- Svenska FN-förbundet (2018). *Model UN on the situation in Myanmar*. 6 Nisan 2019 tarihinde <https://fn.se/wp-content/uploads/2018/03/Model-UN-Myanmar-2018.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Szurlej, C. (2015). Preventing genocide against the Rohingya Muslim minority in Myanmar. *The Central European Journal of Social Sciences and Human Rights*, 11(2), 89-115.
- Terzi, M. (2017). İnsan haklarının bölgesel düzeyde korunması üzerine bir inceleme: İnsan hakları Ve Amerika:Barrios Altos davası örneği ve Orta Doğu üzerine bazı öneriler. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 27(2), 53-92.
- The Republic of the Union of Myanmar. (2018). [Letter dated 19 October 2018 from

- the Permanent Representative of Myanmar to the United Nations addressed to the Secretary-General]. 5 Nisan 2019. tarihinde https://www.ecoi.net/en/file/local/1451236/1226_1542636974_n1833486.pdf adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, (2017). *Arakan'da ibadethanelerin yıkılması ağır hak ihlalidir*. 4 Nisan 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari%20kopyasi/docs/2017/arakan_25122017.pdf adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2017). *Arakan müslümanlarını yalnız bırakmayacağız*. 3 Nisan 2019. tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/83327/arakan-muslumanlarini-yalniz-birakmayacagiz>, adresinden erişilmiştir.
- UN News (September 11, 2017). *UN human rights chief points to Textbook example of ethnic cleansing in Myanmar*. 5 Nisan 2019 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2017/09/564622-un-human-rights-chief-points-textbook-example-ethnic-cleansing-myanmar> adresinden erişilmiştir.
- UN News (February 3, 2017). *UN report details 'devastating cruelty' against Rohingya population in Myanmar's Rakhine State*. 5 Nisan 2019 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2017/02/550802-un-report-details-devastating-cruelty-against-rohingya-population-myanmars> adresinden erişilmiştir.
- United Nations High Commissioner for Human Rights. (2016). *Situation of human rights of Rohingya Muslims and other minorities in Myanmar*. (Rapor No: A/HRC/32/18) 15 Mart 2018. tarihinde http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.asp adresinden erişildi.
- United Nations Human Rights Council (2015). *Report of the working group on the Universal Periodic Review: Myanmar*. (Rapor No:A/HRC/31/13) 5 Nisan 2019. tarihinde <https://www.ohchr.org/EN/Bodies/UPR/PAGES/MMIndex.aspx> adresinden erişilmiştir.
- United Nations Human Rights Council (2018). *Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar*. (Rapor No:A/HRC/39/64) 19 Nisan 2019 tarihinde https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/FFM-Myanmar/A_HRC_39_64.pdf adresinden erişilmiştir.
- Wagle, R.(2014). The quiet audience: Responsibility to call for an international investigation into crimes against Muslims in Burma. *Emory International Law Review*, 28(1), 23-61.
- Wright, R. ve Westcott, B. (2017). *At least 270,000 Rohingya flee Myanmar Violence in 2 Weeks*. 27 Mart 2019. tarihinde <https://edition.cnn.com/2017/09/08/asia/rohingya-myanmar-refugees-drowning/index.html> adresinden erişilmiştir.
- Yegar, M. (1972). *The muslims of Burma- A study of a Minority Group*. Wiesbaden: Verlag Harassowitz
- Yeneroğlu, M. (2016). Arakanlı müslümanlara yönelik zulme dünya sessiz kalmamalı. *TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkanlığı Basın Açıklaması*, 27 Mart 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari%20kopyasi%20C4%B1/docs/2016/basin_aciklmasi_2016_54.pdf adresinden erişilmiştir.
- Yunus, M. (1994). *History of Arakan: Past and present*. Chittagong: Arakan Historical Society
- Zarmi, M. ve Cowley, A. (2014). The slow burning genocide of Myanmar's Rohingya: Pacific rim *Law and Policy Journal*, 23(3),683-754.
- Zawacki, B. (2013). Defining Myanmar Rohingya problem. *Human Rights Brief*, 20(3), 18-25..